

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ АРХИТЕКТУРА – ҚУРИЛИШ ИНСТИТУТИ

**“ЗОКИРЖОН ХОЛМУҲАММАД ЎҒЛИ ФУРҚАТ ҲАЁТИ ВА
ИЖОДИНИНГ ЁШЛАР ТАРБИЯСИДАГИ АҲАМИЯТИ”**

**мавзусидаги
РЕСПУБЛИКА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
АНЖУМАН МАТЕРИАЛЛАРИ**

2020 йил 25 декабрь

ТОШКЕНТ – 2020

Ушбу тўпламда Тошкент архитектура – қурилиш институтида ўтказилган “Зокиржон Холмуҳаммад ўғли Фурқат ҳаёти ва ижодининг ёшлар тарбиясидаги аҳамияти” мавзусидаги адабиётшунос ва тилшунос олимлар, шунингдек, шу соҳага қизиқувчи номутахассис илм-фан фидойилари, катта илмий ходим-изланувчилар, мустақил тадқиқотчилар, магистр ва иқтидорли талабаларнинг республика илмий-амалий анжумани материаллари ўрин олган.

Тўплам материалларида халқчил адабиётнинг етук намоёндаси, хассос лирик шоир, зуллисонан ижодкор, ўзбек миллий уйғониш даври адабиётининг маърифатпарвар куйчиси, биринчи ўзбек журналисти, таржимон Зокиржон Холмуҳаммад ўғли Фурқатнинг ҳаёт ва фаолияти, унинг адабий, илмий меросининг бадиий-эстетик хусусиятлари, З.Х.Фурқатнинг таълим босқичларида ўрганилиши, адиб ижодиётининг тадқиқи масалалари илмий-назарий жиҳатдан ўрганилган, таҳлил қилинган ҳамда филологик фанларни ўқитишда инновацион ёндашувга бағишланган мақолалар ҳам ўрин олган.

Мухаррир:

Жамила Холмурадова

Тўпловчи:

Рисолат Турдибекова

Таҳрир ҳайъати:

Зафар Абдувалиев - Тошкент архитектура – қурилиш институти
Ёшлар билан ишлаш бўйича проректор.

Равшан Нурибетов - Тошкент архитектура – қурилиш институти
Илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректор, иқтисод фанлари доктори,
профессор

Абдулла Мирисаев – Тошкент архитектура – қурилиш институти
Ўқув ишлари бўйича проректор, техника фанлари номзоди, доцент

Муборак Маҳкамова – Тошкент архитектура – қурилиш институти
“Ўзбек тили ва адабиёти” кафедраси мудири, педагогика фанлари номзоди,
доцент.

Жамила Холмурадова – Тошкент архитектура – қурилиш институти
“Ўзбек тили ва адабиёти” кафедраси проф.в.б., филология фанлари номзоди

Мазкур тўплам Тошкент архитектура – қурилиш институти ўқув-
услубий Кенгаши томонидан нашрга тавсия этилган. (2020 йил 28 декабрь)

Darsini har xil shakllarda o‘tkazish mumkin”, Masalan, “**So‘zlar olamiga sayohat**”, “**Gaplar olamiga sayohat**”, “**To‘siqlarni yengib o‘taman**” v.h. kabi.

Ona tili ta’limini ijodiy tashkil qilishda amaliy mashg‘ulotlarni turli usul va vositalardan foydalanish orqali olib borish o‘quvchilarni yanada faollikka undaydi.

BOSHLANG‘ICH TA’LIM O‘QUV JARAYONIDA INNOVATSION YANGILIKLARNING AHAMIYATI

Hamroyeva Maftuna Rasulovna
Buxoro davlat universiteti
Maktabgacha va Boshlang‘ich
ta’lim fakulteti o‘qituvchisi
Homidova Zarina Rustam qizi
talaba

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘quv jarayoniga o‘quvchilarning yondashuvida innovatsion yangiliklarning ahamiyati ilmiy tadqiq etiladi. Ilmiy fikrlar faktlarga asoslanib xulosalanadi.

Kalit so‘zlar. Til, innovatsiya, metod, interfaol, axborot, pedagogika, novator, yangilik, kompyuter, innovator, mexanizm, kommunikatsiya, g‘oya.

Innovatsion ta’lim tizimi hozirgi davrda ta’lim sohasining barcha jabhalarida mutaxassislarning e’tiboriga tushib jadal rivojlanib borayotgan bilimlar tizimidir. Uning ta’limiy ahamiyatini anglagan pedagoglar shu bois an’anaviy ta’limda ilg‘or innovatsiyalardan foydalanib ta’limni tashkillashtiryaptilar. Hozirgi kunda rivojlanib borayotgan mazkur yangi ta’lim shaklining asosiy vazifasi hukumron bo‘lib turgan butun o‘quv tarbiya tizimi nazariyasini innovatsiya asosida qayta tashkil etib o‘zlashtirishdir. Innovatsiyaning asosiy tushunchalari sifatida yangilik, g‘oya, vosita (yangi metod)larni olish mumkin.

Innovatsiya – (inglizcha “Innovation” – yangilik kiritish) – tizim ichki tuzilishini o‘zgartirish, amaliyot va nazariyaning muhim qismi hisoblanadi. Pedagogik yangilik esa pedagogik faoliyatda ilgari ta’lim jarayonida noma’lum bo‘lgan o‘zgarishlarni kiritish orqali ta’lim va tarbiyaning nazariy va amaliy jihatini

boyitish va uni rivojlantirish vositasidir. Bundan anglashiniladiki, innovatsion jarayon yangilikning kiritilishi va shart – sharoitlari, tizimni yangi ko‘rsatgichlarga muvaffaqiyatli o‘tishini ta‘minlovchi o‘zgarishdir. Innovatsion o‘zgarishlarga tayyorgarlik ko‘rish va uni amaliyotga kiritish jarayonidir. V.I.Slobotchikov innovatsion faoliyat yangi ijtimoiy talablar bilan an‘anaviy me‘yorlarning mos kelmasligi yoxud amaliyotning yangi shakllanayotgan me‘yorlarining mavjud me‘yorlar bilan to‘qnashuvi natijasida vujudga kelgan majmualii muammolarni yechishga qaratilgan faoliyatdir deb aytib o‘tadi. O‘qituvchi innovatsion faoliyatining eng muhim va markaziy masalasi o‘quv jarayonini sifatli va samarali tashkil etishdan iborat. Bu faoliyat shaxsan o‘qituvchini o‘zigagina taaluqli bo‘lib qolmay, bir qator shaxs, guruh, omma, institutsion masshtabda ham bo‘lishi mumkin.

Yangilikni uzatish, undan foydalanish yo‘li hamda aniq maqsadga yo‘naltirish bilan odamlar ehtiyojini zamonaviy vositalar bilan ta‘minlash mumkin. Albatta, bu kabi yangiliklar qandaydir sifat o‘zgarishlariga olib keladi. Bu esa o‘z navbatida pedagogik ish faoliyatini sifat va samaradorlikni ta‘minlashga, ta‘limning jamiyatdagi hayotiy talablarga javob berishini yaqqol ko‘rsatishni ta‘minlaydi. Innovatsiyaning maqsadi – sarflanayotgan mablag‘ va kuchdan eng yuqori va sifatli natija olishdan iborat. Innovatsion muhit – bu pedagogik jamoada, umuman ta‘lim muassasasida shunday ijodiy, samimiy, do‘stona sharoit tug‘diradiki, unda o‘qituvchi o‘zini erkin his qiladi, jamoada ichki intilish, moddiy, ma‘naviy qiziqish yuqori darajada bo‘ladi.

Bu kabi muhitda o‘qituvchi ijodiy fikr yuritishga, ishlashga tayyor novatorga aylanadi. Novator – yangilikni qabul qilish va amalga oshirishga tayyor shaxs. U o‘zining shaxsiy pedagogik amaliyotida doimiy yangilik izlaydi, o‘zlashtiradi, qo‘llaydi. Innovatorlar yangilklardan yaxshi xabardor va ular bilan kommunikativ muloqot o‘rnatadi. O‘quv jarayonini taraqqiyoti va rivojlanishi uchun yangiliklarni loyihalaydi, qayta ishlaydi hamda zarur hollarda izlab, tanlay oladi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari, kompyuterlashtirish va kompyuter tarmoqlari negizida ta‘lim jarayonini axborot bilan ta‘minlash rivojlanib boradi.

Natijada o'quv faoliyat jarayoni ham yangilikka muhtoj bo'lib qoldi. Bu holatdan chiqish uchun darslarni innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish, o'qituvchining bu faoliyatga tayyorlik darajasini oshirish zamonning dolzarb masalalaridan biri sanaladi. Boshlang'ich ta'lim o'quv jarayonida, jumladan, taraqqiyolashgan, innovatsion talablarga javob bera oladigan darslarda o'quvchilarni amaliyot orqali nazariy fikrlash, idrok etish jarayoniga tayyorlash mumkin. Bunday o'quv tizimini o'quvchiga tegishli qiziqish uyg'otmasdan amalga oshirish mumkin emas, albatta. Shuning uchun bosh vazifalardan biri sinfda innovatsiyalashgan o'quv jarayonini amalga oshirish uchun har bir o'quvchida shu o'quv tizimiga qiziqish uyg'otish hisoblanadi. Agar o'quvchi o'z oldiga qo'yilgan vazifani bajarishdan maqsad nimaligini bilmasa, o'z imkoniyatlarini to'la namoyon qila olmaydi. Takomillashgan o'quv tizimida o'quvchi istaklari bilan tavsiya etilgan mavzu mos kelmasligi katta qiyinchiliklar tug'dirdi. Ba'zida o'qituvchilar o'tayotgan darslarida dastur mavzularini o'quvchida boshlang'ich istak asoslariga mos ravishda amalga oshirishda qiynaladilar. Bunda innovatsion texnologiyalar ular uchun zaruriy ko'mak bo'lib xizmat qiladi.

Boshlang'ich ta'lim 3-sinf ona tili darsligidagi 15-mashqni innovatsion texnologiya orqali quyidagicha tashkil etish mumkin.

1. Bunda quyidagi so'zlar o'quvchilarga eshittiriladi: maktab, yashil, boshlayapti, tadbirkor, yozdi, qog'oz, keng, vazifa, oppoq, o'qiyapti, soat, chizadi, xirmon, ishlaydi, fermer, chiroyli. Ular eshitib esda qolgan so'zlarni yozishadi. So'ng o'qituvchi shu so'zlarni rasmlar orqali kompyuterda ko'rsatib beradi. O'quvchilar nima tasvirlanganini yozishadi hamda o'zlari eslab yozgan so'zlarini shu so'zlar bilan qiyoslashadi.

2. Bu mashqni yana quyidagicha bajartirish ham mumkin: bunda so'zlar bir ustunda ularning so'rog'i esa ikkinchi ustunda ifodalangan oyna ochib beriladi. O'quvchilar esa o'zaro muvofiq so'zlarni topishadi. Hamda shu so'zlardan foydalanib tuzilgan gaplarni ajratib olishadi. Mana shu gaplardan foydalanib mustaqil matn yaratishadi.

3. O'quvchilarga qisqa lavhalar yoxud multifilmlar ko'rsatiladi, o'quvchilar esa ularga mos mavzu tanlashadi. Mavzu nomlari yuqorida berilgan so'zlar ichidan tanlab olinadi.

4. So'zlardagi harflar tartibsiz ko'rinishda alohida-alohida oynalar orqali o'quvchilarga ko'rsatiladi. Ular esa bu tartibsiz harflardan kerakli so'zlarni topishadi. Hamda ularni o'zaro bog'lab gaplar aytishadi.

Bu kabi innovatsion texnologiyalarga asoslangan o'quv jarayoni o'quvchilarda diqqat, ijodkorlik, faollik, topqirlik kabi xususiyatlarni shakllantiribgina qolmay, rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Boshlang'ich ta'lim umumta'lim maktablarining bosh bo'g'ini bo'lgani sababli ana shu jarayonda o'quvchi shaxsining mukammal rivojlanib borishiga ko'proq e'tibor berish lozim. Shu o'rinda, albatta, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mas'uliyatlari cheksizdir. Ular maktab ostonasiga endigina qadam qo'ygan o'quvchilarni maktab hayotiga ko'niktirib, zamonaviy bilim olishlariga yo'l ochib beradilar. Bolalarning o'qishga munosabatlari, aqliy salohiyatlari ana shu davrda shakllanadi. Bu ham boshlang'ich sinf o'qituvchilarining vazifasi mas'uliyatli ekanligini ko'rsatadi.

Pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan daralar tashkiliy usullari, o'tkazish metodlariga ko'ra o'quvchi ehtiyojiga mos tushishi kerak. Chunki bunday daralar bola ruhiyatiga yaqinroq bo'ladi. O'quvchilarning o'quv materiallarini o'zlashtirishga bo'lgan qiziqish, xohish va istaklarini uyg'otish asosida maqsadga erishish motivatsiya bo'lib, bu o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro ichki yaqinlashuvidir.

Boshlang'ich sinfda ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'qish motivini rivojlantirish katta ahamiyatga ega. Chunki motiv o'quvchilarni ta'lim jarayoniga qiziqtiradi, darsga faol qatnashishga, bilimlarni egallashga undaydi. Innovatsion texnologiyalar o'qish motivini rivojlantirishga katta yordam beradi. Boshlang'ich sinflarda ko'proq bolalarning yoshini, bilim saviyasini hisobga olish lozimligini unutmaslik kerak. Ularga oddiy, oson va vaqt kam sarflanadigan o'yin mashqlardan foydalanib, daralar o'tish yaxshi samara beradi. Ko'proq atrof-muhit bilan bog'lab o'tilgan mashg'ulotlar bolalar ongini, dunyoqarashini, erkin fikrlash, bayon etish

qobiliyatini, mustaqil ishlash ko'nikmasini rivojlantiradi. Innovatsion texnologiyalardan dars jarayonida foydalanishning o'ziga xosligi shundaki, ular o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyati orqali amalga oshiriladi. O'qitish jarayoni o'qituvchi hamda o'quvchilar faoliyatini o'z ichiga oladi. O'qituvchining faoliyati o'quv materialini bayon qilish, o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini orttirish, fikrini teranlashtirish va e'tiqodini shakllantirish, o'quvchilarning mustaqil mashg'ulotlariga rahbarlik qilish, ularning bilim, ko'nikma va malakalarini tekshirish hamda baholashdan iborat. O'z ishiga ixlos bilan qaragan o'qituvchida chinakam ehtiros bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, innovatsion texnologiyalardan foydalanib o'tilgan darsda o'quvchilar o'z qobiliyati va imkoniyatlarini namoyish qilishga erishadilar, jamoa bilan ishlash malakasiga ega bo'ladilar, o'z g'alar fikrini hurmat qilishni o'rganadilar. Bu esa, darsning samaradorligini oshirib, ta'lim sifatini kafolatlashga xizmat qiladi. ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni faol qo'llash, ta'lim samaradorligini oshirish, tahlil qilish va amaliyotga joriy etish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.- T.: "Sharq", 1998.
2. Abduqodirov A.A., Begmatova N.X. Maktabgacha ta'lim muassasalarida multimedia texnologiyasidan foydalanish uslubiyoti (o'quv-uslubiy qo'llanma). – Qarshi: "Nasaf", 2011.
3. Alimov N. Maktabgacha yoshdagi bolalarni matematik ta'limga tayyorlash\\ Maktabgacha ta'lim. – T., 2005.
4. Axmedova M. Maktabgacha yoshdagi bolalarning o'zlashtirish darajasini aniqlash va tahlil qilish\\ Bola shaxsini rivojlantirishning dolzarb muammolari mavzusidagi II xalqaro anjuman. – Toshkent, 2008.